

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ В ДРОГОБИЧІ ОЧИМА ВОЛОДИМИРА БІРЧАКА (За матеріалами спогадів в “Літературно-науковому вістнику” і “Вістнику”)

Творчість Володимира Бірчака наразі належить до тих пластів української культури, які не отримали поки що повновартісного висвітлення і прочитання. Дещо повніше вивчена художня спадщина письменника, про яку дрогобичанка Сніжана Новак захистила кандидатську дисертацію на тему “Творчість Володимира Бірчака 20–40-х років в українському літературному процесі” (Івано-Франківськ, 2008). Натомість публіцистична і мемуарна спадщина автора досліджувалася лише фрагментарно¹. Тому об’єктивно виникає потреба проаналізувати зокрема дрогобичький темарій мемуаристики письменника.

Метою нашої студії є показати значення історичного фактажу шести спогадів В. Бірчака, надрукованих у львівських журналах “Літературно – науковий вістник” і “Вістник”, про співпрацю з якими дуже мало згадується в науковій літературі.

Життя Володимира Бірчака (1881–1952) пов’язане з Дрогобичем і Дрогобиччиною у кількох аспектах. Відомий письменник, літературознавець, публіцист, громадський і політичний діяч народився в сусідньому Стрийському повіті, в с. Любинці. Після закінчення університетських студій у Львівському та Ягеллонському університетах і складання вчительських іспитів на право викладати українську мову як основну і класичні мови як допоміжний предмет (1905 р.) молодий В. Бірчак отримав скерування до Дрогобицької гімназії у 1906 р. Відтоді і до 1918 р., з перервою на один рік викладання у Самбірській гімназії, він працював на дрогобичькій освітній ниві. Тут його застала Перша світова війна і Національна Революція, коли культурники довелось ставати державним урядовцем щойно проголошеної Західноукраїнської Народної Республіки – заступником голови Української Народної Ради Дрогобича. Про цю свою діяльність В. Бірчак залишив колоритні спогади, які є вагомим джерелом з історії дрогобичького краю періоду ЗУНР. У Дрогобичі він також очолював кооперативну раду взаємодопомоги “Народний дім”.

В. Бірчак увійшов доволі рано в культурне життя Галичини: вже у віці 21-го року він опублікував збірку оповідань “Матура” (1902), а згодом ще дві книжки оповідань: “Під небом півдня” (1907) і “1 000 000” (1912). Основна тема цих книжок – життя міщанства та інтелігенції. Художня творчість привела його у 1906 р. до гурту модерністських львівських письменників “Молода Муза”, в якому утверджувалися П. Карманський, Б. Лепкий, В. Пачовський, О. Луцький, С. Чарнецький, М. Яцків та ін. Можливо, саме під впливом гострої критики “молодомузівців” з боку І. Франка В. Бірчак дещо дистанціювався від ідейно-естетичної лінії модерністів і наблизився до літературів-традиціоналістів, посиливши у своїй творчості мотиви реалізму та історизму.

Як філолог В. Бірчак заявив про себе студією в ЗНТШ “Візантійська церковна пісня і “Слово о полку Ігоревім” (1910); на цю ж тему через два роки він захистив докторат. Вже до Першої світової війни він налагодив творчі й ділові стосунки з колом відомих українських культурників: О. Барвінським, І. Франком, Ю. Романчуком, К. Студинським, М. Грушевським, В. Гнатюком, О. Назаруком, А. Крушельницьким, І. Кревецьким, В. Щуратом та ін. Про це свідчать його численні листи до них і від них, які зберігаються в різних архівах України.

У 1918 р. В. Бірчак активно підтримав проголошення ЗУНР і став одним з провідних національних діячів Дрогобиччини. Через військові події у 1919 р. він переїхав до Кам'янка-Подільського, де викладав у нововідкритому університеті. Потім емігрував до Румунії, звідти – до Австрії і, врешті, у 1920 р. опинився на Закарпатті, що було тоді в складі Чехословаччини. Міжвоєнний період – це зоряний час В. Бірчака, коли він став справжнім культурним лідером національного відродження краю. Тут він викладав в Ужгородській і Мукачівській (за іншими відомостями – у Берегівській) гімназіях, де читав українську мову, німецьку мову і філософію. Редагував науковий збірник “Просвіти”, першу проукраїнську газету “Народ” (1920–1921), друкувався з літературними статтями в газеті “Підкарпатська Русь” (1923–1934), був одним із засновників часопису “Українське слово” (1932–1938), в якому вів оригінальну фельетонну колонку “На коліні”, паралельно друкувався в газетах “Наш путь” (1935–1938) і “Новій свободі” (1938–1939), у львівському журналі “Рідна школа” (1939). Водночас В. Бірчак був одним із очільників пластового руху, власне, був Головою Крайової Пластової старшини Закарпаття, автором наукового збірника організації “Пластун”. Уклав дві “Руські читанки” для 3-го і 4-го класів (1923 і 1924 рр.).

У 1922 р. побачила світ його епохальна книжка “Літературні стремління Підкарпатської Русі” (Ужгород). Це було перше наукове цілісне узагальнення про українську літературу Закарпаття. У 1937 р. вийшло її друге розширене видання. Цією студією галицький автор дав потужний поштовх для розвитку українофільського культурного руху на Закарпатті. У міжвоєнний час написані й центральні художні твори В. Бірчака – історичні повісті “Василько Ростиславич” (1923), над якою він почав працювати ще в Дрогобичі, як згадував у своїх спогадах, “Володар Ростиславич” (1930), “Проти закону” (1936), збірки оповідань “Золота скрипка” (1937) і “На нових землях” (1938).

В. Бірчак із захопленням підтримав визвольні змагання закарпатських українців у 1939 р. зі спробою проголосити незалежну державу. Про бурхливі і трагічні події Карпатської України він залишив цінні спогади, які вийшли у 1940 р.: “Карпатська Україна: спомини й переживання” (Прага). У 1943 р. вийшла у Кракові його повість “Кар’єра”.

Протягом 1940–1945 рр. В. Бірчак проживав у Празі. У цей час друкувався у берлінському часописі “Українська дійсність”. У 1945 р. його схопили працівники радянського НКВД у Празі. Чому письменник не емігрував далі на Захід? – залишається таємницею, адже він не повинен був мати ілюзій щодо своєї долі у стосунках із совєтами. 1946 р. спеціальним судом УРСР в Закарпатті українського культурника засудили до 20 років заслання. Помер він у концтаборі на Сибіру (Іркутська область).

Свою співпрацю із “Літературно-науковим вістником” за редакцією Д. Донцова В. Бірчак розпочав у 1923 р., опублікувавши на його сторінках п’ять прозових мініатюр: “Що чувати?” (“ЛНВ”, 1923, кн. 3), “Я – нічо” (“ЛНВ”, 1923, кн. 4), “Не штука” (“ЛНВ”, 1923, кн. 4), “Раб” (“ЛНВ”, 1923, кн. 5) і “Молитва” (“ЛНВ”, 1923, кн. 5).

До слова, творчу участь В. Бірчака в “ЛНВ” і “Вістнику” не згадує більшість енциклопедичних українських видань, вона залишається непроінтерпретованою в науці. У 1926 р. він опублікував в “ЛНВ” “Спогади про І. Франка” (“ЛНВ”, 1926, кн. 7–8). Протягом 1931 р. на сторінках журналу з’явилося аж 25 коротких літературних притч письменника, які мали легкий іронічно-філософський зміст.

Нарешті, 1931 р. у трьох подачах В. Бірчак опублікував в “ЛНВ” доволі розлогі спогади про своє урядування в Дрогобичі під час ЗУНР: “Дрогобицька епопея: уривки з спогадів” (“ЛНВ”, 1931, кн. 7–8, с. 613–624; кн. 9. – с. 751–765; кн. 11, с. 1003–1011). У “Передньому слові” автор зазначив, що написав свої спогади трьома етапами: “Списав я ці спомини в 1919 р. в Камінці Под[ільському] і в 1920 в Відні. В 1928 році справив їх та доповнив”. Він так визначав мету спогадів: “... хотів я, щоб стали вони дзеркалом чесного і нечесного, високого, що піднімало наші душі вгору, і підлого, що їх понижало. Хотів би я, щоб з них пізнано хоч вчастини, як це легко говорити і обезцінювати, а як тяжко *будувати*, і хотів би я, щоб головню молоде покоління спізнало, як треба сталити характери”². Цей акцент підказує, чому на ці спогади звернув увагу редактор “ЛНВ” Д. Донцов, у націоналістичній філософії якого проблема виховання індивідуального і національного характеру займала центральне місце.

На початку спогадів В. Бірчак малює таку загальну картину політичного і культурного життя Дрогобича і Дрогобиччини: “Організації політичні, економічні та культурні були в Дрогобиччині такі самі, як і в інших повітах. Українських політичних партій було три: Національно-демократична (пізніше – Тудова), Соціал-демократична і Радикальна. При останніх передвоєнних виборах до парламенту в Відні націонал-демократи не спромоглися вибрати свого посла найбільше із-за того, що не мали добрих агітаторів. Проти кандидата партії Націонал-демократичної стояв польський кандидат і кандидат УСД Вітик. Цей мав за собою робітників з Борислава і добрих агітаторів. Вийшов послом, але по виборах між ним і зарядом партії щось було поспувалося, від 1909 не показався він більше до Дрогобича. Причини того розладу не знаю. Третьою партією була Радикальна, якої організаторами були головню студенти університету. Організаторами нац[іонально]-демокр[атичної] партії був др. Я. Олесницький, опісля др. Г. Кузів, а в часі війни – др. Антін Горбачевський, бувший посол австрійського парламенту, адвокат з Чорткова, який, однак, в часі війни був осів в Дрогобичі.

Далеко ліпше, як політична праця, представлялася економічна та освітня, хоч і тут не йшла праця, як повинна була йти в найбогатшому повіті Галичини. Важніші товариства були приблизно такі самі, як і в кожному іншому повітовому місті. Економічні були: Народний дім, позичкова каса, яка мала свої три доми та уділювала кредит не тільки населенню Дрогобицького повіту, але й українським касам сусідніх повітів. Як все, директор каси був впливовою людиною. Мабуть, від 1906 р. був ним о. Антін Рудницький. По дрогобицьких передмістях були каси системи Райфайзена. Вже в часі війни заснували молочарську спілку і “Силу”, кооперативу для закупки рільничих знарядів. Філія “Просвіти” мала сіть читалень по повіті. Вів її др. Ярослав Олесницький доки не перенісся до Львова, пізнішим головою був др. Володимир Чапельський, але душею філії був о. Василь Кункевич, вдовець, катехит горожанської (виділової) школи. Це був тип карної (дисциплінованої – О. Б.) робучої людини. Як член виділу філії “Просвіти” об’їздив, як вліті, так і взимі читальні “Просвіти”, заложив з нічого селянську бурсу філії “Просвіти” і був її касієром і референтом, і мало що не настоятелем.

Бурсу Св. Івана Хрестителя вів гімназійний катехит Полієвкт Кмить. Як о. Кункевич був все касієром, так П[олієвкт] К[мить] був все головою виділу бурси. Був педантом і точним до переседи, тому вибирано його все головою товариства, яке завмерло, або контрольором в товаристві, де вкрадалися неточності. При дрібничках був невмолимий, за неточно вписану позицію в касі робив авантури. Провірку, яку він проводив в “Народнім домі”, одхоровував директор, але на книги, ним провірені, можна було присягати. Коли директор каси не хотів зі мною йти куди на село ловити рибу, я казав: “Добре, не йди і я не піду, але завтра маю вільний час і прийду із Кмитем на провірку каси”. І директор усе ішов зі мною.

Філію “Сільського господаря” вів о. Негребецький, парох Ясениці Сільної, та що він сидів на селі, був його заступцею міський ветеринар п. Володимир Чубатий, а в час війни – я. Крім філії “Сільського господаря” заложено в часі війни ... торговельну спілку “Сила” і “Молочарський союз”. В філії “Українського педагогічного товариства”, яке вело приватну гімназію, приватний учительський семінар та курси для анальфabetів, працювали крім о. П. Кмитя, д-ра Чепельського, о. Кункевича й мене ще Іван Ліщинський та Теодор Конрад. З місцевої української інтелігенції належить ще згадати д-ра Стефана Витвицького, який працював в організації “Січей”, але від 1912 зачинав займатися й організацією Націонал-демократичного стороництва. В 1915 пішов на війну – до УСС. В 1916 прийшов до Дрогобича новий ігумен монастиря Василян о. Онуфрій Бурзяк, який брав живу участь в громадянському житті. В часі війни любив запрошувати до себе німецьких військових старшин, які потім говорили: “Die Ukrainer haben eine gute Küche” (“Українці мають добру кухню” (нім.) – О. Б.). Міщани мали кілька читалень на передмістях і каси-райфайзенки. Студенти університету, головно правники, мали теж свою організацію фахову, а також закладали по передмістях “Січі”. “Січі” перейшли з Дрогобича й на села. Дрогобицькі ремісники гуртувалися в ремісничім товаристві “Зоря”. Захоронку вела п. Северина Нижанковська, була крім того й жіноча організація. По селах: читальні “Просвіти” та кружки “Сільського господаря”. З духовенства треба б згадати о. Михайла Бачинського з Ріпчиць, що помер коротко перед війною, о. Івана Негребецького, пароха з Ясениці Сільної, колишнього редактора “Господаря”, із селян – Яна Олексовського з Ясениці Сільної, товариша з молодих літ Івана Франка, Кулиняків з Якубової Волі і інших.

... Сам Дрогобич і його повіт не був як перше ліпше наше галицьке місто – це була галицька Каліфорнія, відома своїми підземними скарбами, своїм відмінним життям, описаним в Франковій повісті “Воа constrictor” та й інших оповіданнях його та С. Ковалева. На це життя звертали ми мало уваги. Коли про економічне й культурне життя селян Дрогобицького повіту можна сказати, що воно розвивалося під проводом української інтелігенції Дрогобича, то кипуче промислове життя нафтових піль ішло попри нас. Ми його не опанували, та й не старалися взяти в свої руки”³.

В. Бірчак згадує, що після конституанти 16 жовтня 1918 р. про правову трансформацію Австро-Угорщини зі Львова прийшли вісті, що владу треба взяти в краю в свої руки 20 листопада 1918 р. Але події покотилися швидше, в Чехії, Польщі національні сили цих країн почали готуватися переймати владу від австрійської адміністрації⁴. Бракувало військових. Спочатку з’явилися чутки, що мають прийти війська гетьмана П. Скоропадського, та невдовзі всі зрозуміли, що треба самим творити армію. По селах було багато дезертирів. Люди були перемучені світовою війною, деморалізовані. Нарешті національні активісти Дрогобича, серед яких три священники, три світських інтелігенти і В. Бірчак, які творили собою своєрідний провід повіту, знайшли кіль-

кох військових, які мали скласти осердя майбутнього військового корпусу: поручики Німилович та Іван Вовк, хорунжі Паска і Гаврилів, десятники Сов'як і Матківський. Через них почалася агітація по селах. Незабаром записалося понад 500 людей “з крисами і один машиновий крис”.

З'явилася чутка, що поляки мають захопити владу в регіоні 3 листопада 1918 р. за допомогою легіонерів з Борислава. Йшлося про 3 тис. жовнів та польських робітників⁵. Австрійським комендантом Дрогобича був українець Окопний. Він лояльно поставився до української делегації, яка устами самого В. Бірчака запропонувала збройно взяти владу в свої руки. Одночасно надійшов наказ зі Львова від Д. Вітовського, незважаючи ні на що, брати владу. Пішла чутка, що зі Стрия йдуть Січові Стрільці. Військовим комендантом був угорець Сеч, дуже грізна недавно людина. В. Бірчак розіграв перед ним виставу, нібито має готовий озброєний загін вояків, але по-доброму і через давнє знайомство не хоче галасу, і тому просить добровільно віддати владу українцям. Це подіяло.

Автор спогадів зауважує, що коли нові українські провідники повіту за потребою їхати по селах і вербувати вояків там звернулися до дрогобицьких міщан за допомогою дати вози і коні, то отримали відмову. Натомість допомогли євреї, які тонко відчували нову владу і не хотіли з нею конфлікту. Почалася мобілізація молоді по селах Лішня, Ясениця Сільна, Нагуєвичі, Попелі, Опака, Снятинка, Добрівляни, Раневичі, Болахівці і Солець⁶.

Невдовзі почалася в місті паніка, бо прийшли відомості зі Стрия, що Січові Стрільці насправді не йдуть до Дрогобича, що більша частина їх розійшлася по хатах⁷. Першим прийшов загін із села Добрівляни на чолі з учителем Стефаном Кужелем, який мав тільки один револьвер і ним роззброїв станицю жандармерії в Добрівлянах і привів до Дрогобича 50 людей. В місті до нього долучилися поштовий урядовець із Борислава Іван Калинович та учитель Іван Ліщинський. Разом роззброїли міську жандармерію, потім загін австрійських імперських солдатів, який складався із самих мадярів. Відтак українці отримали багато зброї⁸. Хоча процес перебирання влади був мирним – австрійські представники здавалися добровільно, – до Львова пішли чутки про великі бої в Дрогобичі. Повітове староство і міська влада теж склали присягу УНР добровільно⁹.

В. Бірчак згадує показовий епізод, який багато говорить про Національну Революцію в Галичині і пояснює її дальшу поразку. У Дрогобичі директором австро-угорського державного банку був такий собі рутенець Черлюнчакевич, “типу “gente Ruthenus, natione Polonus” (“родом русин (українець), національністю поляк” (лат.) – О. Б.). Коли для нової української влади стали потрібні гроші, він під різними формальними приводами, хитруючи, відмовився виділити кошти. “М'ягкосердні” серед українців не дозволили Бірчакові його арештувати і справа заглохла. Згодом той Черлюнчакевич віддав приховані гроші, 1 млн., полякам. Так наївна добродушність, нерішучість і брак войовничості стали причиною неуспіху в конкретній справі. Потім ці ж ментальні і характерні риси українців ще багато разів шкодили їм під час боротьби за свободу нації¹⁰.

Отже, українці встановили свою владу в Дрогобичі 2-го листопада, очільниками окремих галузей адміністрації стали: “...саліни – інж. Козаневич, пізніший секретар публічних робіт, заряд домен і лісів – перебрав інж. Пуза, відбудову краю – п. В. Крисько, два залізничні двірці – Гутович і ... Домбровський, повітову раду – др. В. Кобилецький... гірниче староство – інж. Р. Куницький, державні копальні

в Бориславі – інж. Мартинець. Гімназію (польську) перейняли ми і перемінили на українську у всіх класах аж в грудні. До перейняття гімназії треба було около 25 учительських сил, а ми мали з початку падолиста 4”¹¹.

Вночі, скінчивши напружену політичну роботу, в емоціях В. Бірчак родумував: “... По місті ходили наші стежі, в місті спокій. Чи міг я коли знити, що мої очі побачать це все?! Правда, перед кількома місяцями був я на Волині й бачив гетьманські війська, але вони не зробили на мене того враження. Я побачив їх уже готовими, а тут вони родилися, росли”¹².

3-го листопада 1918 р. до Дрогобича приїхав депутат Семен Вітик, соціалістичний діяч та ідеолог. Того ж дня його обрали на нараді Української національної ради головою, В. Бірчака – заступником, секретарем – Віктора Пацлавського, заступником секретаря – Івана Калиновича. В. Бірчак очолив ще військову комісію УНР¹³.

Організація військового відділу йшла погано. Студенти і гімназисти, які складали його основу, не мали доброї військової підготовки, загалом “вони робили службу, як небіжці Австрії”¹⁴. 4-го листопада стався бій з польськими легіонерами, які наступали з південного заходу, з боку Борислава. Атаку відбили, зайнявши оборону на вулицях Трускавецькій і Бориславській¹⁵. 5-го листопада вибрано на широкій нараді військового коменданта міста четаря Тустановського, “розумного, палкого, характерного”, колишнього учня В. Бірчака¹⁶.

Українські військово-політичні частини різних міст вели між собою співпрацю: обмінювалися зброєю, амуніцією, відомостями¹⁷. Найактивніше Дрогобич співпрацював зі Стриєм і Миколаєвом. Зброї бракувало. В. Бірчак з гумором згадує, що від стріян вони отримали за обміном одну гармату, і то тільки з одним патроном. Щоб справити враження і на пропольських ворогів, і на дрогобицьку громаду, постановили возити ту гармату містом, але завжди міняти коней, щоб містяни думали, що це різні гармати; цілитися в Борислав, але не стріляти, бо запасного заряду не було¹⁸.

Почалися переговори польсько-українські, які, однак, нічим не закінчилися. Поляки висунули пропозицію створити польсько-українську республіку в Бориславі і Дрогобичі. На це українці не погодились. Ще було досягнуто перемир'я на 24 або 48 год. (автор спогадів точно не пригадував). Потім поляки пішли в наступ і зайняли с. Губичі, підійшли до Модрич і Дерезич. Вночі випадкова куля вбила в Дерезичах пастуха: “Це був, мабуть, один-одинокий вбитий в тій війні”¹⁹.

6 листопада українці почали планувати наступ на Борислав, який поступово покидали польські робітники-заробітчани. У місті почалася паніка, грабували крамниці. 8 листопада сотник Тустановський з кількома сотнями вояків увійшов до Борислава, попередньо отримавши повідомлення від тамтешніх міщан про хаос. Польські легіонери відступили через Опаку в бік Старого Самбора. Легендарна одна-єдина гармата виявилася вирішальним військовим фактором. Незабаром її і дрогобицьку “армію” передислоковано під Хирів²⁰.

Спостерігаючи за поведінкою дрогобицьких патріотів, В. Бірчак зробив одне узагальнення притчевого характеру. Він розповідає про одного старшого викладача гімназії, який відмовився організувати українську гімназію в місті, бо був готовий взятися тільки за університет. Згодом він, одягнувшись в австрійський військовий “мундир”, дуже пишний, прийшов до керівництва Української Національної Ради пропонувати себе на диктатора. І подібних типів автор зустрічав багато. Веломвні патріоти у важкі і вирішальні дні відмовлялися від конкретної корисної роботи, бо уявляли

себе великими діячами, хоч насправді були просто нездарамі і великими амбіціонерами. Але так гинула національна справа²¹.

Спогад “Дрогобицька епопея” з невідомих нам причин був незакінчений В. Бірчаком. Наступний спогад на сторінках журналу Д. Донцова з’явився тільки у 1935 р. і називався він “Нафтова комісія УНРади”. Він не стільки присвячений подіям у революційному Дрогобичі, як роздумам про її особливості. У центрі уваги автора постає Семен Вітик (1876–1937), голова УНРади, відомий і впливовий тоді український політик. В. Бірчак гостро і категорично критикує цього діяча як безвідповідальну, егоцентричну людину, що опинилася в тенетах свого лівого світогляду. Він показує С. Вітика соціалістичним догматиком, який, щоб не торгувати з капіталістами, руйнує народну економіку і реальні перспективи²².

У спогаді “Соціалісти державними будівничими: Торговля нафтовими продуктами” (“Вістник”, 1935, кн. 9) В. Бірчак з певним сарказмом розповів, як в умовах війни і розрухи він, філолог, опинився на урядовій посаді, змушений виробляти в собі талант торговця нафтовими продуктами. Знову автор приділяє багато уваги С. Вітикові, оцінюючи вже його чисто людські, професійні якості²³.

Наступний спогад В. Бірчака “Як соціалісти будували державу?” (“Вістник”, 1935, кн. 11) є продовженням попереднього і його тематика знову обертається навколо постаті того ж С. Вітика, яка у такий спосіб стає типологічною для Української Революції 1917–1920 рр., коли саме соціалісти визначали переважно характер і тенденції політичних подій. Ось кілька оцінок В. Бірчака: “Йому миліше були дешеві оплески товпи і крики “Славно!”. Сердечно любив товпу, цілий день скликував наради. Чи було про що радити, чи ні, хоч потім інакше робив, як було ухвалено... Але все мусив бути в гурті. Любив товпу і дряв за її ласку і любов...”²⁴.

“Посол Вітик хотів не допустити до торгівлі нафтовими продуктами великий капітал і спекуляцію, хотів обнизити ціну товарів для бідного населення, передаючи торгівлю в руки спілок. А в дійсності торгівля однаково залишалася в руках капіталістів. В книгах ДНК стояло всюди, чорним на білім, що товар побирають різно-прерізні українські спілки і товариства. В дійсності всі установи були тільки першим звеном довгого спекуляційного грабіжницького ланця. Часто переходив товар через три, чотири руки, заки дійшов до консумента. Ціна товару в самім Дрогобичі пішла десятькрат вгору, не згадуючи про інші міста й закутини. Спекуляція розцвіла пишним цвітом, хоч якраз реформи мали її знищити; ціну тої спекуляції платив дрібний консумент, яким в більшій частині був наш український селянин...”²⁵.

“Коли я дивився на п. Вітика, мені все був на думці молодий фараон з повісті Б. Пруса “Фараон”, який така само вважав, що його завдання – все самому робити. Працював цілими днями і мучився, й валився з ніг під тягарем праці. Та коли по місяцеві спитав його батько, старий фараон: “Що чувати в твоїй провінції?” – не вмів відповісти, бо за весь час поладнав тисячки дрібних справ, але перегляду найважливіших не мав.

Так було і з п. Вітиком”²⁶.

“... Наш пан голова мав ще одну велику хибу: за всяку ціну хотів бути популярний, хотів з кожним говорити, кожному зробити добро...”

І тоді я зрозумів, що йому ходило не про те, щоби бідні діставали допомогу, але головню про те, щоби ту допомогу бідним давав він сам – не хто інший, а він сам!”²⁷.

“З початком січня 1919 мав п. Вітик вже досить тої роботи, він, мабуть, сам побачив, що кудиінде йшов, а кудиінде зайшов, і використав першу нагоду, щоб кинути

ним створений уряд. З початком січня 1919 виїхав на Трудовий конгрес до Києва, а вернувши, вже не хотів перейняти урядування, пізніше виїхав до Австрії і до Чехії робити торгівельні умови, вернув і знов не хотів вже урядувати”²⁸.

Про себе В. Бірчак згадував, що він знову мусив виконувати обов’язки голови Державної нафтової комісії, бо призначений Вітиком інж. Маріяш відмовився від цієї посади: “Я вчив в гімназії і мав годин науки більше, як мав мати, був секретарем гімназії, вів касу й був настоятелем бурси Св. Івана Хрестителя. При кінці квітня 1919 вніс я особисто на руки п. президента Голубовича резигнацію з голови ДНК. Я мотивував її тим, що перетяжений працею, а крім того, се ж не було моє діло. Але від пана президента дістав відповідь, що в початках багато людей працює не по своїх спеціальностях. Я вів ДНК до нашого відвороту”²⁹.

Тут наведено історичну довідку про С. Вітика, який виявився таким антигероєм дрогобицьких революційних подій:

Вітик Семен (1876–1937) – народився в с. Верхні Гаї Дрогобицького повіту, вчився в Дрогобицькій і Перемишльській гімназіях, закінчив Львівський університет. Був секретарем Русько-української радикальної партії, яку творив І. Франко. Після розколу цієї партії у 1899 р., коли одна частина на чолі з І. Франком, В. Будзиновським, Є. Левицьким, В. Охримовичем та іншими увілллася до новозаснованої Української національно-демократичної партії, С. Вітик став співорганізатором Української соціал-демократичної партії Галичини разом із М. Ганкевичем, Ю. Бачинським, А. Шмігельським, був одним з її лідерів. Обирався двічі від УСДП депутатом (послом) австрійського парламенту (1907–1918 рр.). У 1918 р. став членом Української Національної Ради ЗУНР, згодом член її президії, віце-президент. Від листопада до січня – повітовий комісар ЗУНР Дрогобицького повіту. Через ліво-соціалістичну догматичність у політичній поведінці (відмова продавати нафту чужоземцям, бо вони “капіталісти”) спричинив труднощі УГА, яка потребувала спорядження в обмін на нафту. Був звинувачений в розкраданнях прибутків від продажу нафти.

У 1919 р. був учасником лівого Трудового конгресу (Київ), член його президії; міністр справ Галичини в уряді УНР. Емігрував до Відня, потім Праги. Займав доволі неузгоджену, анархістську позицію. Редагував у 1921–1925 рр. ліві емігрантські часописи: “Боротьба”, “Вперед”, “Нова громада”. 1925 р. став на советофільські позиції і переїхав до СРСР. Там редагував журнал “Червоний клич” (1925–1927). Вступив до КП(б)У. Займався партійною роботою, займав високі посади. Вів постійну деструктивну агітацію щодо галицьких соціал-демократів, закликаючи їх до советофільства. 1933 р. Арештований за фальшивим звинуваченням і засланий до концтабору (Свердловська обл.), де й був розстріляний.

Як видно з цих фактів, В. Бірчак цілком правильно визначив особу С. Вітика як вкрай деструктивну, навіть карикатурну, яка багато шкодила національній справі. У подальших двох спогадах про дрогобицькі події він вже менше присвячував уваги цій людині, але й дав кілька глибоких узагальнень на її прикладі про характер української революції 1918–1920 рр. як безвольної і хаотичної.

Так в мемуарному екскурсі “Демагогія: Спогади про ширшу УНРаду в Дрогобичі” (“Вістник”, 1936, кн. 7–8), який містить низку глибоких роздумів і спостережень автора, подибуємо такі характеристики С. Вітика і психології та етики пересічних революціонерів: “Посол Вітик любив наради. День в день о 6 годині увечері зачиналися наради вужчої УНРади або ДНК (Державної нафтової комісії – О. Б.), які тривали все до 10 годин або й далі. Крім сього відбувалися наради часом рано і зараз по

обіді. Часто радили над пустими речами, порядок дня робився сам. Мною часом аж кидало, бо над справою, яка до нас не належала, або яку можна було *brevi manu* (на швидку руку (лат.) – О. Б.) поладнати, радили годинами. На мої уваги гнівався Вітик. Він стояв на тій точці, що якраз демократизм вимагає *нарад*³⁰. Далі В. Бірчак із сарказмом розповідає, що зустрічав подібну психологію й поведінку в описах мандрівників Африкою, які бачили цілком дикі племена і були подивовані, що їхні старшини кожного разу, як треба було розв'язати якесь елементарне питання, довго-довго радилися, але рішення не приймали. Це був зразок ультрадемократизму!³¹

Саму ідею “ширшої УНРади”, яку запропонував С. Вітик, він вважає ідіотичною. Виходила вона із лівацької світоглядної засади, що народна маса має рацію і до її думки, аж до дна тої думки, треба дослухатися. В. Бірчак: “У Віденському парламенті галерея мовчала. В “дрогобицькому парламенті” коректно поводитися українська інтелігенція. Але що робила інтелігенція, сього не робили деякі селяни та міське й сільське шумовиння, що гостем приходило на засідання “ширшої УНРади” і забиравало голос. Коротко: “ширша УНРада”, що в теорії мала складатися з делегатів сіл, в дійсності була збіговиськом різного народу.

... Ось так в теорії добра ідея, щоб завести злуку між управою повіту і населенням, в практиці звелася до абсурду”³².

Далі В. Бірчак дуже точно характеризує ментальність лівих політиків і логіку їхніх впливів: “Посол Вітик говорив, що **все вже наше, отже, й нафта наша**”. До того ж державна рафінерія стоїть на частині пасовиська передміщан, отже, вони хочуть зайти й забрати собі нафту, свічки, парафіну. Пощо? Ясно пощо! Щоби продати. А що з рафінерією? Про се він вже не думав, се вже менше його обходило. Загалом він представляв собі, що якась-то Україна буде виробляти нафту і свічки, а вони будуть собі забирати. Зрештою, чи там Україна буде даліше виробляти, чи ні, він вже не роздумував, йому ходило тільки про те, **щоби нині забрати те все, що вже їхнє, і собі продати!**

Загалом апетити були розбуджені, не в тих, що працюючі, дбайливі, пильні та що мало надіються на дурнички, а в тих легкарих, що все привикли легко, дурничкою жити, в тих, що не будують, **не тримають держави на своїх плечах, а що уважають державу дійною коровою**. В них збудилися апетити.

Легко було розбудити апетити. Відомо, що серед товпи найбільше симпатії має все той, **хто найбільше обіцяє**. Найбільше обіцяє усе той, хто сам нічого не має”³³.

Таким типовим представником юрби виводить В. Бірчак адвокатського писаря з с. Лішня Сосюка, який спочатку в усьому підтримував популістські рішення і поведінку С. Вітика, а потім першим звинуватив того в розкраданнях і баламутстві³⁴. Він мріяв про депутатську кар’єру, і тому хотів всім сподобатися: “... і завжди хотів когось репрезентувати. Виступаючи перед селянами говорив: “Ми, **українська інтелігенція**” – отже, в своїй скромній особі репрезентував українську інтелігенцію... Виступаючи однак на зібранні перед інтелігенцією, казав: “Ми, **український народ**”³⁵.

Цікаво, що сам В. Бірчак, абсолютно критично оцінюючи С. Вітика як політика і людину, не повірив чуткам про розкрадання ним національних грошей. Навпаки, виправдовував його під тим приводом, що С. Вітик, за його спостереженнями, був цілком непрактичною, некорисливою людиною. І наводив до цього такий факт, який був дуже критичним до Вітика з іншого боку – **національної відповідальності**. У 1919 р., в Києві, С. Вітик отримав від Директорії на розбудову галицької соціал-демократії 2 млн. гривень і ... забув про них. Нагадав собі про гроші лише в еміграції, у

Відні, але на той час його секретар за партійною дисципліною повернув гроші іншому великому соціалістові – В. Винниченкові. С. Вітик нічого особисто не скористав³⁶.

Роздумуючи про загальну ситуацію історичних змін, В. Бірчак пише: “Тут треба зауважити, що в часі Світової війни із-за матеріяльних недостатків загалом була підупала моральність. Границі між чесним і нечесним стали затиратися. Підупала моральність і між австрійськими урядовцями, підупала і між урядовцями всіх молодих держав, отже, і в нас. Так було і все так є, що в часі, коли платня не вистає урядовцям на прожиток, одні з них бідують, другі вміють дати собі в чесний спосіб раду, а треті беруть хабарі. Але суть речі не в тому скрутному часі, а в тім, **як загал урядовців, як держава ставиться до хабарників і злодіїв?** Коли в молодій державі є хабарники, але держава їх виловлює і карає – **вона здорова**. Обов’язком кожного чесного горожанина – не так нарікати на хабарництво, як причинитися до того, щоби виловити хабарників і злодіїв і тим уздоровити відносини”³⁷.

І знову про С. Вітика як архетипного демагога і профанатора громадянських і національних змагань: “Вітик не любив освічених людей. Не щоби не цинив освіти, протинно, він її цинив, він, мабуть, і відчував брак високої освіти в себе, але з конкуренції відсував від себе всіх тих, що мали університетські студії, зате окружувався радо мулярами, що називали себе інженерами... Часто каювся. Нарікав переді мною одного разу, що біля нього збирається саме шумовиння. Але одночасно з тим не любив докторів. Ся ненависть була ненавистю тих, яким не судилося самим скінчити високих шкіл. В писаря, що мав ледве народну школу, була ся ненависть ще більша. Виступав він (Сосюк – О. Б.) на “ширшій УНРаді” проти урядовців-панів...”

– Браття селяни, український народі! Ми не можемо ось тут радити разом з панами, бо пани нас перебивають. Ми мусимо заложити свою “селянську раду” до котрої не пустимо **ні одного інтелігента**.

В щоденному житті можете спостерегти двояких людей: одні добирають собі в громадянському житті наймудріших людей до помочі і з мудрими стають ще мудріші. Другі усувають всіх мудріших від себе, щоб самим стати на чолі. Їх кінець все сумний”³⁸.

І останній мемуарний нарис В. Бірчака – “Дрогобицький бунт: Частина споминів” (“Вістник”, 1936, кн. 5) – має дещо відмінну тематику. В ньому йдеться про спробу повстання проти ЗУНР в Дрогобичі у квітні 1919 р., яка отримала цілу міфологічну концепцію в советській історіографії як нібито “комуністичне повстання за права трудящих” і довго фігурувала як доказ класової боротьби в Західній Україні і підтвердження популярності лівих ідей. Що ж було насправді?

Відкриває свій спогад В. Бірчак роздумом про причини загальної слабкості українського війська й української революції: “Всі хиби нашого війська можна звести до одної: **брак рішучості, брак карности** (дисципліни – О. Б.). В кожному стаді є паршиві вівці, були і в нашім. Лиш як з ними поводитися? Украв дещо старшина зі складу і продав – його не замкнули, не покарали; не хотів старшина йти на фронт, ще й другого підбурих, щоб не йшов – йому не дали кульки в лоб, а взяли слово чести. Викликав своєю нездарністю хаос або взяв хабара – його не осудили. Наша військова душа не була так вразлива на зло, на непорядок, на безкарність, як того вимагала пора. Не була вразлива, а поблажлива”³⁹.

І ще оцінка історичної ситуації: “Крім того, що наша територія була знищена військово від 1914 р., була зубожіла й не мала достаточних засобів як пожива для війська, одіж, вугілля для залізниць і стрілива, нам бракувало ще й моральної цінности. Ми

замало мали старшин вищих степенів. На їх місце ми поставили своїх нашвидку піднесених, думаючи, що вистане сказати поручникові або сотникові, щоб нашив собі золотий ковнір – і вже готовий полковник. Годі поминути ще одного. Від першого дня нам було треба старшин, ми були щасливі, що старшини приходили й годилися до служби. **Ми всіх приймали без розбору** і без потреби підносили їм степені, не розслідивши, що полковником в нас ставали ті, які не все ставали на височині положення.

Ясна річ, що се не була спеціальна наша слабкість, се типічна слабкість, на яку хоруге кожда молода держава. І в інших молодих арміях, що постали по розвалі Австрії, не було відразу потрібної карності, і в інших молодих арміях на високі місця попали нераз авантюристи, але інші молоді армії мали час пересіяти і перебрати свій старшинський корпус. В нас на те все не було ще часу, щойно в квітні 1919 р. зачали пере-сівати”⁴⁰.

В. Бірчак згадує, як у перші дні Революції формувалася дрогобицька національна міліція: “По зайнятті Дрогобича завели ми міліцію, точніше сказати б, вона завела себе сама.

Що се була за міліція?

2 листопада 1918 р. зайнято Дрогобич і велася війна за Борислав. Одна й друга сторони не були готові до бою. Наш комендант збирав людей, доповняв старшин. Противна сторона висунула думку переговорів, ми її прийняли, щоб зискати на часі. Тоді й зорганізувалася так звана дрогобицька міліція. Складалася з передміщан, що були в австрійській армії, але тепер не вступили до нашого війська, але утворили свій відділ. Ось тоді, коли ми вели переговори з Бориславом, заявили мені деякі члени міліції, що вони не стерплять, щоби “пани” вели переговори: що вони, міліціанти, на свою руку таки “сеї ночі” роблять напад на Борислав. На свою руку!

Я стримував. Я жадав від них довір’я до уряду і до команди, які теж хочуть зайняти Борислав, але, з тактичних причин і задля неприготовання, мусять кілька днів зволікати. Ясна річ, що все могло скінчитися для нас нещастям, коли б панове з міліції були почали воювати “на власну руку”⁴¹.

Так В. Бірчак передав, як під час Революції спалахували ліві та анархістські настрої, які тліли в українському суспільстві від кінця XIX ст. і які, врешті, стали чи не головною причиною слабкості і поразки Національної революції.

Далі автор описує розвиток цих лівих настроїв: “Комендант Боевої Управи в Дрогобичі (так звалася спочатку Повітова Команда) сотн. Укарма рішився тепер зробити порядок з міліцією, бо ж недопустимо було, щоб крім Боевої Управи була в Дрогобичі ще й від нікого незалежна міліція, що складалася з озброєних людей і господарила на свою руку.

Але деякі міліціанти вернули були з російського полону, вже занюхали “духа з востока” і заявили сотн. Укармі, що вони вправді будуть виповняти накази команди, але не признають старшинських ступенів. Сотн. Укарма не знав, що з тим робити, але не хотів і не міг терпіти ніяких “Екстратурств” – як казав. Радився мене.

– Се вони сказали дуже розумно! – відповів я. – Так само розумно, якби я сказав: “Не признаю Папи й римських кардиналів, але виконую накази Католицької Церкви!”⁴².

“Нині, по стількох літах, – продовжує В. Бірчак, – кождий зобачить, в чім зробив сотн. Укарма помилку. Коли ми вже й затримували з konieczности міліцію і лишали їй самоуправу, то повинні були звернути увагу на **моральний рівень людей**, що мали самі собою управляти і мали на інших – населення міста! – морально впливати. На се

не звернули ми належної уваги. І годі було звернути, як події летіли летом блискавки. Аж пізніший бунт показав, що між міліціонерами були грабіжники, що самі власноручно пограбили Червоний Хрест, були пияки і хабарники, що грозили людям арештами, щоб тільки дістати окуп, коротко кажучи, були люди, яким не йшло про ніяку загальну справу, але про те, щоб лишитися дома і з крісом в руці промишляти. Були там і провокатори, що виявилось по упадку нашої влади”⁴³.

Далі В. Бірчак описує факти подій, які лягли в основу тривалого міфу про “комуністичне повстання в Дрогобичі” таким чином. Сотника Укарму змінив на посаді коменданта Дрогобича отаман Грабовенський з Долини. У квітні 1919 р., коли почалися запеклі бої з поляками під Львовом і коло Хирова, було прийнято рішення відправити на підмогу українській армії власне дрогобицьких міліціантів. Однак тут отаман Грабовенський зробив одну фатальну помилку: “він думав заголосно, так голосно, що про ті його думки знала міліція... Досить, що вже за кілька днів перед 15 квітня 1919 р. міліціанти знали, що їх мають роззброїти. Тоді й вони рішили коротко: убити отм. Грабовенського, убити сотн. Баб’яка, убити чет. Мороза, потім, думали вони, залишаться в Дрогобичі надаліше робити порядок”⁴⁴.

В. Бірчак виводить особу коменданта жандармерії Матківського – людину лівих поглядів (“... читав головню комуністичну літературу (Маркс, Енгельс, Лібкнехт, Люксембург і т. ін.), при тому був завзятим антимілітаристом”, непостійну, малоосвічену, без належного військового досвіду, якого посол Вітик за певними “порозуміннями” чомусь зробив комендантом.

Паралельно містом почали ширитися чутки, що “до влади в державі приходять большевики і що так само в Стрию і в Самборі тої ночі переймають большевики владу... З хвилиною вибуху бунту частина залоги пішла грабити, частина пішла з крісами домів”.

“Бунт почався увечір 14 квітня 1919, – згадує В. Бірчак, – під будинком Повітової Команди зібралися міліціонери, кількох під проводом Івана Кушніра увійшло до середини. В канцелярії команди було 7 старшин. Кушнір увійшов з націленим крісом і промовив:

– Добрий вечір, панове. Руки догори!

– Маєш! – відповів один із старшин і стрілив. Бунтар повалився вбитий. Через вікна від сторони ulиці кинено до канцелярії гранати, вони вирвали кусники підлоги, але нікого з старшин не вбили. В метушні, що постала, втікли всі старшини з команди й бунтарі ані нікого не вбили, ані нікого не арештували”⁴⁵.

Загалом В. Бірчак малює так картину бунту, що вона увиразнюється як перебіг хаотичних, невмотивованих соціальних імпульсів, в основі яких лежали загальний непорядок, низький рівень ідейності і військової дисципліни в учасників Національної Революції, низький рівень моральної відповідальності в населення.

Для з’ясування подробиць правди драматичних дрогобицьких подій, довкола яких у 1929 р. на сторінках газети “Діло” розгорілася жвава полеміка кількох учасників подій, які мали різне бачення їх, В. Бірчак наводить у своєму спогаді розлогий лист поручника Івана Вовка, одного з керівників військового гарнізону, який подав наступні факти: “Міліція не була нічим іншим, як міським шумовинням, яке знало лише брати хабарі від жидів за різні брудні гешефти, а по ночах батярувати (хуліганити, від “батяр” (угор.) – “розбійник” – О. Б.)”⁴⁶.

Від Матківського увечері І. Вовк довідався, що головною причиною бунту є страх міліціантів, що їх поведуть на фронт. “Ані про якісь плани, большевицькі руки, чужі

гроші в тій акції... я нічого не довідався”⁴⁷. Натомість Матківський повідомив, що “до міліціантів прилучилася запасова сотня у виділовій школі, яку на большевицький спосіб підбурих до бунту якийсь ст. десятник Флюнт. Він же ж мав також випустити з тюрми в суді всіх злодіїв і дезертирів. В місті тепер все граблять і розбивають”⁴⁸.

Тут І. Вовк, вражений спалахом анархії, прийняв рішення рішуче придусити цей спалах звичайної аморальщини і безвідповідальності. Тим більше, що його, за словами Матківського, самі бунтарі дуже поважали як фронтовика і фахового військового. На вулицях міста І. Вовк застав картину руїнництва і грабежу і той образ нагадав йому 1914 р., коли в Дрогобич зайшли “москалі”, тобто російські війська. Він зайшов до приміщення міліції (будинок “польського “Сокола”) і тут довідався, що “цілий той бунт стався наслідком того, що сотню у виділовій школі підбурих ст. дес. Флюнт... Коменданта вони ніякого не мають, а роблять самі, що думають, що є добре”⁴⁹. І. Вовк наказав відпустити старшин, а жандармерії – “щоби виловлювала грабіжників”⁴⁹, реорганізував патрульні пости і скоро місто почало заспокоюватися.

Водночас І. Вовк побачив на стінах будинків розклеєні “афіші”, тобто листівки, із оголошенням, що владу в місті перебрала “Жовнірська Рада”. Тут же він дізнався, що їхнім автором був студент Михаць. Заклики в листівках були советського змісту. Того Михаця І. Вовк годен був вбити в той момент⁵⁰. І ось такий висновок І. Вовка: “Я собі лише представляю тепер ту авантуру в такий спосіб. Збольшевичені міліціанти не хотіли йти на фронт, а як пімсту за наказ, хотіли вбити згаданих старшин і не думаючи про те, що всякі “революціонери” ждуть на заколот в місті. Ст. дес. Флюнт використав ту завірюху для себе, зробив нараду й вирушив з цілим моглохом з тюрми грабувати місто. Комуністична ячейка рівно ж хотіла скористати з тої анархії і спробувала завести комуністичну владу в Дрогобичі, тому й спровадила робітників з “Галіції” (нафтопереробного заводу – О. Б.) і розпустила вістку про большевицький переворот в цілій нашій республіці. Але на тім їх панування й скінчилося.

Сам В. Бірчак висуває таку версію подій: “...Матківський мав на цілі “тільки” позбутися от. Грабовенського, сот. Баб’яка й хор. Мороза. Але вже в самому початку бунт вирвався йому з рук: проводирем став міліціант Флюнт, який з іншими грабіжниками взявся рабувати... Матківський стратив владу над бунтарями і просив пор. Вовка, щоб той завів лад. Той став заводити лад, але не опанував розгнзуданої товпи: хтось невідомий оголошував, що переймає владу в імені “селянсько-робітничої ради”⁵¹.

Вже зранку 15 квітня В. Бірчак скликав нараду, на якій спробували з’ясувати, хто ж був провідником бунту. Ясного бачення не було. “Того самого дня, – пише він, – прийшли з фронту відділи УСС, щоб завести лад... В обороні ладу і порядку виступив тепер Сосюк з Лішні”, який чомусь звинуватив за бунт людей “йому немилих” – Р. Скибінського, голову Харчової Управи, і ... самого В. Бірчака. Їх відразу арештували, але незабаром відпустили за відсутністю реальних звинувачень⁵².

Бог дав можливість Матківському викупити свої прогріхи перед нацією: він спочатку втік до Станіслава і там його заарештували; звільнився і пішов з УГА за Збруч; в розмовах каявся за участь в дрогобицькому бунті; був тяжко поранений у бою з кавалерією Котовського; його домучили большевики в ЧК у Винниці⁵³.

Вкінці В. Бірчак подає такі узагальнення:

1) Старшини дрогобицької залози не були рішучі, не творили одного тіла. Докази: от. Грабовенський носився доти з думкою, щоб роззброїти міліцію, аж вона його роззброїла. Хоч до бунту приготовлювалися кілька днів – розвідка нічого не знала.

2) Залога була легковірна, безкритична, вірила, що за ціну зроблення бунту, придуть большевики, здобудуть Львів і Перемишль і передадуть їх нам. Се в нас загальне: віра в чужу поміч, а не в себе... Сю безкритичну віру в часто майже надприродну поміч чужинців називається *pseudologia fantastica* в політичних справах...

3) Державні місця обсаджували без ніякої кваліфікації на основі хіба партійної приналежності. Чи се було тільки в Дрогобичі з хор. Матківським?

4) Безвідповідальність. Лежить купа соломи, а до неї підходить наш брат і запалює, не роздивився вперед, де та солома лежить, які розміри займе пожежа, звідки віє вітер. Спалахне пожежа, вже горить село, а наш брат тоді або відіпреться всього або заломить руки: “І хто був би сподівався?” Так зробили аранжери дрогобицького бунту.

5) Психологія татарських людей. Напротязі всеї нашої історії були в нас так звані “татарські люди”: такі, що вдарили в наші зади, коли ми вели розпачливу боротьбу за існування”⁵⁴.

Проведений нами аналіз мемуарних нарисів Володимира Бірчака на сторінках “Літературно-наукового вістника” і “Вістника” дозволяє зробити наступні висновки. Ці спогади є цінним документально-історичним матеріалом очевидця подій, який зумів показати зсередини революційні процеси періоду ЗУНР на провінції. Автор логічно і правильно розставив ідеологічні акценти, проілюструвавши на конкретних фактах, якими деструктивними виявилися ліві і ліберальні політичні переконання учасників подій, примітивне галицьке рутенство і москвофільство. Мемуаристика В. Бірчака містить належну дозу влучної спостережливості, іронії, аналітичних роздумів. Водночас їй, на наш погляд, бракує стильової вправності, ширших узагальнень щодо контексту історичних подій, уважності при описах й оцінюваннях основних революційних процесів і характерних постатей. Наприклад, ми так і не дізнаємося зі спогадів, як вдалося приборкати патріотам збольшевичених і збунтованих “робітників із червоними пов’язками” із “Галіції”? Як вели себе і ким були докладніше керівники з революційної повітової ради: Пацлавський, Калинович, Ліщинський та ін.? Звідки взявся авторитет поручника І. Вовка, який зумів лише появою своєї особи втихомирити збунтованих міліціантів? Тобто, спогадам явно бракує конкретності, випуклості в зображеннях історичних подій.

Цікавою є й мотивація, чому спогади В. Бірчака з’явилися в журналах “ЛНВ” і “Вістник” за редакцією провідного ідеолога українського вольового націоналізму Дмитра Донцова? Адже вони, будучи головною трибуною з пропаганди філософських, політичних, культурологічних, історіософських, естетичних ідей націоналізму, здавалося б, мало відповідали тональності й тематиці Бірчакових спогадів. В кожному номері журналів “ЛНВ” і “Вістник”, в середньому обсягом 70–80 сторінок, переважно друкувалися вишукана художня література, бойова публіцистика й ідеологія, геополітичні та літературно-критичні статті, різноманітна есеїстика європейських авторів, і спогади В. Бірчака, в приблизному обсязі 10–15 сторінок, становили в них відносно невелику контрастну частину. На нашу думку, Д. Донцов, очевидно, замовляв Бірчакові спогади про дрогобицькі революційні події з наступних причин. По-перше, в епіцентрі політичної критики й історіософії Д. Донцова завжди була Українська Національна Революція 1917–1920 рр., в якій він бачив захоплену бурю, піднесення українського мілітаризму, натхнення для майбутньої боротьби і поряд – причини поразок українства в змаганнях до свободи і державності. Тому у 1920-і рр., наприклад, він надрукував на сторінках “ЛНВ” цілу серію спогадів про Революцію в Києві і про Корпус Січових Стрільців іншого дрогобичанина Осипа Думина (1893–1945), який публіку-

вався під псевдонімом “Антін Крезуб” і який теж загинув від рук російських комуністів. По-друге, Д. Донцов як націоналіст-соборник був дуже уважний до національних процесів на всіх етнічних землях українців: від Кубані і Бесарабії до Закарпаття і Підляшшя, тому в “ЛНВ” і “Вістнику” систематично друкувалися матеріали про ці регіони і національні змагання в них. Цілком логічно, що на Дрогобиччину, як на молоду урбаністичну агломерацію – зростання нафтовидобування в Бориславі і розбудова нафтопереробних заводів в Дрогобичі – він дивився, як на зону, в якій ішли жваві соціальні процеси і яку треба було стимулювати в національному плані свідченнями про українські перемоги в регіоні в минулому (мовляв, “хай і з одною гарматою лише, але поляків з Борислава вигнали!”). І по-третє, Д. Донцов завжди дбав, щоб кожен матеріал в його журналі мав *ідеологічне спрямування*. І спогади В. Бірчака майже ідеально відповідали цій zasadі: у них чітко показано, що вирішальними факторами в історичних і революційних змаганнях мають бути рішучість і волонтаризм їхніх учасників, що українцям у 1917–1920 рр. забракло високого ідеалізму, суворості і героїки, твердої національної переконаності, що головною причиною українських поразок загальних і проблем конкретних були ліві переконання значної частини сучасників, внутрішній анархізм, вроджене малоросійство (галицький варіант – рутенство) і піддавання психології юрби. Відтак такими карикатурними ідіотами виглядають різні типи лівих популістів – Вітик, Матківський, Сосюк, Флюнт. За задумом Д. Донцова, спогади В. Бірчака мали пояснити українцям, що *тільки вольова меншість з запалом героїзму, великою дисципліною, фанатична і незворушлива до ворогів нації може перемогти в історії*. Ідеологічний контекст до цього творили інші статті журналу, які друкувалися поряд. Тому, коли у 1941 р. в Національну Революцію вступило покоління “донцовців-бандерівців” і почало боротьбу за українську державу, воно ніяк не повторювало помилок і невиразної тактики Січових Стрільців – дещо наївних ліберальних мрійників та довірливих демократів, воно завжди і всюди діяло рішуче, твердо і категорично. Там, куди приходила ОУН, – діяла *абсолютна українська влада, перемагали абсолютні українські вартості, відкривалися абсолютні перспективи для української національної ідеї*.

З незрозумілих нам причин спогади В. Бірчака не були використані авторами відомої колективної монографії “Нариси з історії Дрогобича”, які знали про них, бо один раз навіть зачитували⁵⁵. Натомість, як ми показали, вони вартують більшої уваги істориків, оскільки містять багато цікавих і значущих фактів, спостережень та історіософських роздумів-ідей.

¹ Новак С. “...Завжди вірю, що служу добрій справі...” (Публіцистика Володимира Бірчака за матеріалами газ. “Українське слово”) / С. Новак // Слово і час. – 2010. – № 12. – С. 31–40; Новак С. Тематичні обрії публіцистики Володимира Бірчака (за матеріалами газети “Українське слово”) / С. Новак // Прикарпатський вісник НТШ: Слово. – 2. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, 2008. – С. 237–245; Офіцинський Р. Хочемо правди? Ось її очі! Уроки Карпатської України: концепція Володимира Бірчака / Р. Офіцинський // Бірчак В. Карпатська Україна: спогади й переживання. – Ужгород: Гражда, 2007. – С. 175–197.

² Бірчак В. Дрогобицька епопея: уривки з спогадів / В. Бірчак // Літературно-науковий вісник. – Кн. 7–8. – С. 613–625; Кн. 9. – С. 751–765; Кн. 11. – С. 1003–1011. – С. 613.

³ Там само. – С. 614–616.

⁴ Там само. – С. 616.

-
- ⁵ Там само. – С. 617–618.
⁶ Там само. – С. 619–620.
⁷ Там само. – С. 623.
⁸ Там само. – С. 752.
⁹ Там само. – С. 753.
¹⁰ Там само. – С. 755.
¹¹ Там само. – С. 756.
¹² Там само. – С. 757.
¹³ Там само. – С. 758.
¹⁴ Там само.
¹⁵ Там само. – С. 759.
¹⁶ Там само. – С. 760.
¹⁷ Там само. – С. 760–762.
¹⁸ Там само. – С. 762.
¹⁹ Там само. – С. 763.
²⁰ Там само. – С. 764–765.
²¹ Там само. – С. 1007–1009.
²² Бірчак В. Нафтова комісія УНРади / В. Бірчак // Вістник. – 1935. – Кн. 4. – С. 754, 761.
²³ Бірчак В. Соціалісти державними будівничими: Торговля нафтовими продуктами // Вістник. – 1935. – Кн. 9. – С. 653–663.
²⁴ Бірчак В. Як соціалісти будували державу: Спогад / В. Бірчак // Вістник. – 1935. – Кн. 11. – С. 788.
²⁵ Там само. – С. 794.
²⁶ Там само.
²⁷ Там само. – С. 795.
²⁸ Там само. – С. 796.
²⁹ Там само.
³⁰ Бірчак В. Демагогія: Спогади про ширшу УНРаду в Дрогобичі / В. Бірчак // Вістник. – 1936. – Кн. 7-8. – С. 499.
³¹ Там само.
³² Там само. – С. 500.
³³ Там само. С. 501–502.
³⁴ Там само. – С. 502.
³⁵ Там само. – С. 503.
³⁶ Там само. – С. 504–505.
³⁷ Там само. – С. 505.
³⁸ Там само. – С. 507.
³⁹ Бірчак В. Дрогобицький бунт: Частина споминів / В. Бірчак // Вістник. – 1936. – Кн. 5. – С. 337.
⁴⁰ Там само. – С. 337–338.
⁴¹ Там само. – С. 338–339.
⁴² Там само. – С. 339.
⁴³ Там само. – С. 340.
⁴⁴ Там само. – С. 341.
⁴⁵ Там само. – С. 343.
⁴⁶ Там само. – С. 363–364.
⁴⁷ Там само. – С. 344.
⁴⁸ Там само. – С. 345.
⁴⁹ Там само. – С. 346.
⁵⁰ Там само. – С. 347.
⁵¹ Там само. – С. 347–348.
⁵² Там само. – С. 348.

⁵³ Там само. – С. 348–349.

⁵⁴ Нариси з історії Дрогобича: Від найдавніших часів до початку ХХІ ст. / Наук. ред. Л. Тимощенко. – Дрогобич: Коло, 2009. – С. 143.

Олег Баган.

Українська Національна Революція в Дрогобичі очима Володимира Бірчака (За матеріалами спогадів в “Літературно-науковому вістнику” і “Вістнику”).

У статті аналізуються шість спогадів українського письменника, науковця і політика Володимира Бірчака (1883–1952) з журналів “Літературно-науковий вістник” і “Вістник” (1931–1936 рр.). Ці спогади представляють події в Дрогобичі від листопада 1918 р. до квітня 1919 р. У них є цікаві оцінки політичних учасників подій, ідеологічних підтекстів їх, загальної атмосфери в суспільстві періоду Національної Революції в Західній Україні 1918–1920 рр. В. Бірчак критикує ліві, анархістські ідеї і тенденції в галицькому суспільстві періоду Революції, особливо негативні оцінки дані ним С. Вітикові – провідному соціал-демократичному діячеві Галичини початку ХХ ст. Водночас спогади містять історіософські інтерпретації Революції з правих, націоналістичних світоглядних позицій.

Oleh Bahan.

The Ukrainian National Revolution in Drohobych As Seen By Volodymyr Birchak (According To the Reminiscences In “Literaturno-naukovyi vistnyk” and “Vistnyk”).

The article presents an analysis of six reminiscences of the Ukrainian writer, scientist and politician Volodymyr Birchak (1883–1952), published in the journals “Literaturno-naukovyi vistnyk” and “Vistnyk” (1931–1936). These reminiscences refer to the events in Drohobych from November 1918 to April 1919. They contain interesting appraisals of political participants of the events and their ideological implications, the general social atmosphere in the period of the National Revolution of 1918–1920 in Western Ukraine. Birchak criticizes the left-wing, anarchistic ideas and tendencies in the Galician society of the Revolution period and, in particular, expresses his negative attitude to S. Vituk, a leading social democratic figure in Galicia of the beginning of the XX century. At the same time, Birchak’s reminiscences contain historiosophic interpretations of the Ukrainian Revolution from the nationalistic, right-winger’s world view points.